ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο ΚΕΜΠ ΚΡΥΟΝΕΡΙΟΥ
Αριθμός Αδείας 4537
ΕΛΤΑ Hellenic Post
ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1973/05 ΚΕΜΠ ΚΡΥΟΝΕΡΙΟΥ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ Τεύχος 232, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016

ΙΝΕ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

• Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα 2010-2015

• Δραστηριότητες του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Τεύχος 232, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Το απεργιακό κίνημα της περιόδου 2010-2015, έφερε αντιμέτωπο τις δυνάμεις της μισθωτής εργασίας με τις πολιτικές βίαιης αναδιανομής εισοδήματος, πλήρους αποδιοργάνωσης του εργατικού δικαίου, αποδόμησης του θεσμού της συλλογικής διαπραγμάτευσης, υπονόμευσης ασφαλιστικών δικαιωμάτων και τεράστιας αύξησης της ανεργίας. Την μεγάλη έξαρση του απεργιακού κινήματος τα πρώτα χρόνια της μνημονιακής περιόδου την διαδέχθηκε η ύφεση από το 2012 και μετά. Το τεύχος αυτό της ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ παρουσιάζει τμήμα της υπό δημοσίευσης μελέτης του ΙΝΕ για το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Επιπλέον, η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ δημοσιεύει τις δραστηριότητες του ΙΝΕ το τελευταίο διάστημα.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ • ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΣΕΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Γιάννης Παναγόπουλος
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Γιώργος Αργείτης, Γιάννης Κουζής, Δημήτρης Κατσορίδας, Γιώργος Κολλιάς, Γιώργος Κρητικίδης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γιώργος Αργείτης
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γ. Κολλιάς, Δ. Κατσορίδας
ΓΡΑΦΕΙΑ: Ιουλιανού 24 Αθήνα, Τηλ: 210 8202247, Fax: 210 8202202
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ: www.inegsee.gr • **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:** vpetrak@inegsee.gr
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΚΑΜΠΥΛΗ, Αντιγόνης 60, Τηλ: 210 5156820, Fax: 210 5156811, www.kambili.gr

Η ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ 2010-15

*του Δημήτρη Παπανικολόπουλου**

1. Οι εργατικοί αγώνες 2010- 2015

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 1 και το διάγραμμα 1 του Παραρτήματος, η κινηματική δραστηριότητα των εργαζομένων συνέχισε την πτωτική της πορεία και το 2015.[1] Αυτή τη φορά όμως αφορούσε εξίσου τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια όπου ο δημόσιος τομέας διατηρούσε σε κρίσιμο βαθμό την ενεργητικότητά του. Συγκεκριμένα, για πρώτη φορά τα τελευταία 4 έτη έπαψε να μεγαλώνει το ποσοστό του δημοσίου στο σύνολο των κινητοποιήσεων (διάγραμμα 2).

Ο πίνακας 2 και τα διαγράμματα 3 και 4 μας δείχνουν πως η εκ νέου πτώση της απεργιακής δραστηριότητας (από 142 απεργίες το 2014 σε 97 το 2015) αυτή τη φορά δεν συνδυάστηκε με την εν μέρει αναπλήρωσή της από την άνοδο των μη απεργιακών κινητοποιήσεων, καθώς, παρόλη την αύξηση των παραστάσεων διαμαρτυρίας (από 15 το 2014 σε 27 το 2015), μειώθηκαν τόσο οι συγκεντρώσεις (30 έναντι 70) όσο και οι πορείες (10 από 19). Για την ακρίβεια, το ποσοστό επιλογής της απεργίας ως μέσο πάλης βρέθηκε στην πιο χαμηλή τιμή της στα χρόνια της (αντι)μνημονιακής περιόδου (37,8%), χαμηλότερα τόσο από τα χρόνια της κινηματικής έξαρσης (2011: 56,4%, 2012: 56,7%) όσο και από τα χρόνια της διεκδικητικής αποκλιμάκωσης (2013: 42,9%, 2014: 43,9%). Δεν κατέστη με λίγα λόγια δυνατό να ακολουθηθεί η στρατηγική της αντικατάστασης της γενικότερης απεργιακής δραστηριότητας (απεργία, επίσχεση εργασίας, στάση εργασίας) με μη απεργιακή δραστηριότητα (συγκέντρωση, πορεία, παράσταση διαμαρτυρίας) που είχε υιοθετηθεί από το 2013 κυρίως στο δημόσιο τομέα (διαγράμματα 13-14 και πίνακας 7) και λιγότερο στον ιδιωτικό (διαγράμματα 17-18 και πίνακας 9) και τον ευρύτερο δημόσιο (διαγράμματα 15-16 και πίνακας 8).

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το ποσοστό

* Ο *Δημήτρης Παπανικολόπουλος* είναι Δρ. Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας (Πάντειο Πανεπιστήμιο). Το εν λόγω

1 Τα στοιχεία από τους πίνακες και τα διαγράμματα του παραρτήματος προέρχονται από τις εμπειρικές μελέτες του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2011-15, με τίτλο: Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Την επεξεργασία των στοιχείων έκανε ο Δ. Παπανικολόπουλος (ΣτΕ).

των κινητοποιήσεων που δεν κρατούν παρά λίγες ώρες να συνεχίσει να αυξάνεται για 4η συνεχόμενη χρονιά και να αφορά περί το 55% των περιπτώσεων (διάγραμμα 6). Συγκεκριμένα, μόνο οι κινητοποιήσεις που κράτησαν πάνω από μια εβδομάδα ή πάνω από ένα μήνα δεν λιγόστεψαν (αυτές οι τελευταίες αυξήθηκαν από 1 το 2014 σε 4 το 2015) (διάγραμμα 5 και πίνακας 3) και αυτό γιατί επρόκειτο για περιπτώσεις *«ζωής ή θανάτου»* όπου οι εργαζόμενοι αντιμετώπιζαν άμεσα το φάσμα της απόλυσης και της ανεργίας. Υπ' αυτή την έννοια η απεργία διαρκείας ήταν μονόδρομος για τους εργαζόμενους που δεν είχαν πλέον να χάσουν τίποτα. Στο δημόσιο τομέα, κινητοποιήσεις λίγων ωρών σημειώθηκαν σε ποσοστό πάνω από 40% την περίοδο της έξαρσης (2010-2012), ενώ την περίοδο της ύφεσης (2013-2015) ξεπέρασαν το 60% (διάγραμμα 8). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τον ιδιωτικό τομέα ήταν λιγότερο από 30% για την πρώτη περίοδο και μεταξύ 40% και 50% για τη δεύτερη (διάγραμμα 12). Οι κινητοποιήσεις που ξεπερνούσαν τις 24 ώρες έπεσαν από το 30% στο 15% μεταξύ των δύο περιόδων για το δημόσιο και από το 30-40% σε λιγότερο από 20% στον ιδιωτικό. Στον ευρύτερο δημόσιο τομέα η εξέλιξη ήταν παρόμοια, αν και πιο ακανόνιστη (διάγραμμα 10).

2. Η λογική της πολιτικής ανάθεσης

Η κινηματική αποκλιμάκωση που λαμβάνει χώρα προοδευτικά από τις αρχές του 2013 έως τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 οφείλεται σε κρίσιμο βαθμό στη μετάθεση των ελπίδων στην εκλογική αλλαγή, δηλαδή στην *«ανάθεση»* στον ΣΥΡΙΖΑ (Παπανικολόπουλος 2015). Η αποκλιμάκωση αυτή συνεχίζεται αμείωτη και το 2015. Κάτι τέτοιο δεν πρέπει να μας προξενεί εντύπωση, καθώς μεταξύ θεσμικής και κινηματικής πολιτικής δεν υπάρχει παρά μια ασαφής και διαπερατή διαχωριστική γραμμή (Goldstone 2003:2). Οι εκλογικές επιλογές και η κινηματική διαμαρτυρία, οι δραστηριότητες των κομμάτων και των κινημάτων, είναι μέρη τη ίδιας διαδικασίας πολιτικής διαμεσολάβησης συμφερόντων (Kriesi 2015:1-2). Επομένως, εκλογικοί κύκλοι και κύκλοι διαμαρτυρίας αλληλοσχετίζονται και αλληλεπικαλύπτονται. Οι πολίτες καταφεύγουν στη μία ή την άλλη μορφή δράσης ανάλογα με το ποια είναι πιο πρόσφορη. Γενικώς όμως οι περισσότεροι πολίτες είναι γαλουχημένοι με την ιδέα ότι οι εκλογές είναι ο κατεξοχήν μηχανισμός μέσω του οποίου αλλάζουν τα πράγματα (Piven and Cloward, 1977:15). Σε αυτό το πλαίσιο οι πολίτες μπορούν να διακόψουν την εξωθεσμική δραστηριότητά τους για να επενδύσουν εκ νέου στην εκλογική-θεσμική.

Η εκλογική υποστήριξη στον ΣΥΡΙΖΑ ωστόσο υπήρξε συνέπεια της σύγκλισης των εργαζόμενων μαζών με το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ κατά την περίοδο της κοινής δράσης στο πλαίσιο του αντιμνημονιακού αγώνα (Papanikolopoulos and Rongas forthcoming). Αξίζει επίσης να πούμε ότι, αν και το αντιμνημονιακό μπλοκ διαπερνούνταν από μια σειρά διαχωριστικές γραμμές (κυβερνητικός συνδικαλισμός vs αντιπολιτευτικές δυνάμεις, θεσμοποίηση vs αντικαπιταλισμός, συνεργασία vs σεχταρισμός, συγκρουσιακότητα vs βία), η μάζα των εργαζομένων βρίσκονταν πάντα στην ίδια πλευρά με το ΣΥΡΙΖΑ (Παπανικολόπουλος και άλλοι 2014). Η σύγκλιση επομένως μεταξύ εργαζομένων και ΣΥ-

ΡΙΖΑ πραγματοποιήθηκε σε συνθήκες κινητοποίησης, αλλά συνέβαλε μέσω της στρατηγικής της *«ανάθεσης»* στην κλιμακούμενη αποκινητοποίηση.

Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά το περιεχόμενο αυτής της στρατηγικής. Για το σκοπό αυτό από το Φεβρουάριο ως τον Ιούλιο του 2016 πραγματοποιήσαμε 39 συνεντεύξεις με συνδικαλιστές από διάφορους επαγγελματικούς χώρους, ειδικά από αυτούς που κινητοποιήθηκαν πιο πολύ κατά τη διάρκεια των πρώτων έξι μνημονιακών χρόνων (2010-2015). Οι συνεντευξιαζόμενοι καλύπτουν όλο το ιδεολογικο-πολιτικό φάσμα (ΠΑΣΚΕ, ΔΑΚΕ, ΠΑΜΕ, ΜΕΤΑ, σχήματα προσκείμενα στην ΑΝΤΑΡΣΥΑ, αναρχοσυνδικαλιστές, ανεξάρτητοι). Το δείγμα που πρόσκειται στο ΜΕΤΑ είναι κατ' αναλογίαν μεγαλύτερο, γιατί έπρεπε να αποτυπωθεί η πραγματικότητα που προέκυψε ύστερα από την υπογραφή του 3ου Μνημονίου και τη διάσπαση του ΣΥΡΙΖΑ. Πολλοί συνδικαλιστές/-στριες προσχώρησαν στη ΛΑΕ, άλλοι/-ες σε μικρότερα σχήματα (π.χ. ΑΡ.ΚΙ.), ενώ άλλοι/-ες έμειναν ακομμάτιστοι. Επιπρόσθετα, 15 προέρχονται από το στενό δημόσιο τομέα, 5 από τον ευρύτερο δημόσιο και 19 από τον ιδιωτικό τομέα. Οι αναλογίες αποτυπώνουν την κινηματική δυναμική των παραπάνω τομέων τα τελευταία χρόνια. Μόνο 7 στους 39 είναι γυναίκες, δεδομένης της πολύ μεγάλης υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στο συνδικαλιστικό κίνημα, τουλάχιστον στις εκλόγιμες θέσεις ευθύνης. Στο κείμενο δεν αναφέρονται με τα πραγματικά τους ονόματα, καθώς προτιμήθηκαν ψευδώνυμα για λόγους εχεμύθειας

Ακόμα και όσοι περιέγραφαν τη στήριξη στο ΣΥΡΙΖΑ σαν μια απλή *«ανάθεση»* (Ιάσονας, Νάσος) ή σαν *«κοινοβουλευτικές αυταπάτες»* (Περικλής) δεν παραβλέπουν τις ελπίδες που συνόδευαν αυτή τη στήριξη. Ακόμα και στους χώρους όπου ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχε έντονη συνδικαλιστική παρουσία, όπως στις τράπεζες (Θοδωρής) ή στον ΟΤΕ (Χριστόφορος), οι εργαζόμενοι/-ες στις εν λόγω επιχειρήσεις τον ψήφιζαν σε μεγάλα ποσοστά. Η *«συμπάθεια»* αυτή, όπως σημειώνει η Φωτεινή, εμπεδώθηκε *«ειδικά από τις πλατείες και μετά, όπου ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν παρών. Ένα κομμάτι ούτως ή άλλως πολιτικοποιήθηκε από τότε. Όλο αυτό το πήρε ο ΣΥΡΙΖΑ»*. Με τα λόγια της Μαρίας, *«οι σχέσεις των εργαζομένων με τα κόμματα δεν είναι καλές. Η σχέση με το ΣΥΡΙΖΑ ήταν απλώς εκλογική. Ωστόσο, ήταν εύκολο να τους μιλάς για το ΣΥΡΙΖΑ χωρίς να γίνεσαι γραφικός. Περιμένανε πολλά πράγματα. Σε κάποιους υπήρχε ενθουσιασμός ''επιτέλους κάτι γίνεται, κάποιος τα λέει''»*. *«Ο κόσμος υποδέχθηκε θετικά τις προεκλογικές θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ, γιατί βρέθηκε στο επίκεντρο των μνημονιακών πολιτικών (μειώσεις, απολύσεις, ιδιωτικοποιήσεις, διάλυση δημοσίων υπηρεσιών)»* (Κώστας) και γι αυτό *«υιοθέτησε τη λογική της κυβερνητικής λύσης και την προσδοκία για μερική ανατροπή των μνημονίων»* (Λευτέρης). *«Οι εργαζόμενοι έβλεπαν θετικά την ανατροπή του πολιτικού σκηνικού και άρα και τον ΣΥΡΙΖΑ που υιοθετούσε αιτήματά τους»* (Γιάννης). *«Μεγάλα τμήματα μετακινήθηκαν προς το ΣΥΡΙΖΑ, ειδικά στο Δημόσιο λόγω απειλής συρρίκνωσης του Δημοσίου. Ακόμα και δεξιοί»* (Λουκάς). Γενικά όμως, *«ο κόσμος του ΠΑΣΟΚ μετακινήθηκε στο ΣΥΡΙΖΑ. Φοβήθηκε τις απολύσεις και τις διαθεσιμότητες. Η κόπωση και οι επιπτώσεις του Μνημονίου τους έσπρωξαν στο ΣΥΡΙΖΑ»* (Πέτρος). *«Η*

προσδοκία να σταματήσει η πτώση» (Μιχάλης), έθεσε το συνδικαλιστικό κίνημα σε αναμονή. *«Σε συνδικαλιστικό επίπεδο δεν υπήρξαν βέβαια ανακατατάξεις, ωστόσο ήταν θετικοί με την προοπτική ΣΥΡΙΖΑ. Αυτή την αναμονή την τροφοδοτούσε τόσο ο ΣΥΡΙΖΑ όσο και το συνδικαλιστικό κίνημα»* (Φραγκίσκος). Το ότι η *«ελπίδα πως θα λυθούν τα κλαδικά και γενικά προβλήματα»* είχε εγκατασταθεί στο συνδικαλιστικό κίνημα δεν το αρνούνται ούτε οι κατ' εξοχήν πολέμιοι του ΣΥΡΙΖΑ (Άγγελος). Όπως το διατυπώνει η Ειρήνη, *«ο ΣΥΡΙΖΑ έκανε λάθος εκτίμηση των συσχετισμών. Το αφήγημα του όμως έπεισε, ότι οι άλλοι δεν διαπραγματεύτηκαν και ότι ο ίδιος θα το κάνε».* Πλέον, *«τα μάτια ήταν στραμμένα προς την πολιτική αλλαγή»* (Ισμήνη).

Μετά τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 ακολούθησε, κατά γενική ομολογία (νυν και πρώην Συριζαίων και πολιτικών τους αντιπάλων) στάση ανακούφισης, αναμονής, ελπίδας και ανοχής. Βέβαια, *«η στάση ήταν σε γενικές γραμμές θετική, ανάλογη όμως με τα επίπεδα πολιτικοποίησης. Στους πολιτικοποιημένους έμπαιναν και δεύτερες σκέψεις. Στους άλλους όμως τα αισθήματα ήταν ακόμα πιο θετικά»* (Φωτεινή), *«οι απλοί ψηφοφόροι ήταν πιο ενθουσιασμένοι από τους ανήσυχους Συριζαίους»* (Μαρία). Ειδικά οι επαναπροσλήψεις των απολυμένων δημοσίων υπαλλήλων και το άνοιγμα της ΕΡΤ, καθώς και η κατάργηση του μέτρου της αξιολόγησης εξασφάλισαν την υποστηρικτική στάση των εργαζομένων στο Δημόσιο (Πέτρος, Λευτέρης, Γιάννης, Ειρήνη, Κώστας, Λουκάς, Φραγκίσκος). *«Η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία έφερε χαρά, προσμονή, ανοχή ακόμα και στην καθυστέρηση των αμοιβών»* (Ισμήνη), *«ελπίδα για βελτίωση του ΕΣΥ, καλύτερες συνθήκες περίθαλψης, μισθούς, συνθήκες εργασίας»* (Προκόπης), *«να μην πέσουμε πιο κάτω, αυτοί που μας έφεραν μέχρι εδώ να τιμωρηθούν, να πάμε λίγο παραπάνω»* (Νίκος). «Μετά το Φλεβάρη βέβαια υπήρξε κάποια δυσπιστία, που γιγαντώθηκε μετά το Δημοψήφισμα» (Λευτέρης).

Στον ευρύτερο δημόσιο τομέα από την άλλη η στήριξη στον ΣΥΡΙΖΑ είχε ακόμα πιο σαφές περιεχόμενο: οι εργαζόμενοι ήλπιζαν να σταματήσει τις ιδιωτικοποιήσεις του ΟΛΠ (Παύλος), του ΟΣΥ (Άρης), του μετρό (Δημήτρης), να μην αποσυρθεί τελείως το δημόσιο από τον ΟΤΕ (Πάνος) και να ξανανοίξει την ΕΡΤ (Δαμασκηνή). Υπό αυτή την έννοια, ίσως να έχει δίκιο ο Στέφανος όταν λέει ότι *«αυτή η κυβέρνηση είχε μεγαλύτερη περίοδο χάριτος, γιατί είχε τις οργανωμένες κοινωνικές ομάδες με το μέρος της. Υπήρχε ελπίδα και ανοχή»*. Στους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα ομοίως δημιουργήθηκαν ελπίδες ότι με την *«ανάθεση»* θα λυθούν τα προβλήματα (Νέστορας, Σωκράτης), *«ότι λίγα από αυτά που έλεγε [ο ΣΥΡΙΖΑ] θα τα κάνει»* (Λεωνίδας), ότι θα σταματήσει το όργιο των ατομικών συμβάσεων και των απολύσεων, ότι θα επανέλθουν οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας και ο κατώτατος μισθός στα 751 ευρώ (Βασίλης, Γεωργία, Αντρέας, Σάκης).

3. Το εκλογικό 2015 και η στάση των εργαζομένων

Τι κατάληξη είχε όμως η *«στρατηγική της ανάθεσης»*; Πως επηρέασαν τη στάση των εργαζομένων το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου και η υπογραφή του 3ου Μνημονίου; Σχετικά με το Δημοψήφισμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η επισήμανση του

Λεωνίδα: *«οι εργαζόμενοι θέλουν μέσα στο ευρώ χωρίς το βελεγκέκα».* Ή του Σάκη: *«οι περισσότεροι ήθελαν να μείνουμε στο ευρώ. Υπήρχε και ένα 30% που έλεγε ότι δεν έχουμε να χάσουμε τίποτα με το δικό μας νόμισμα»*. Ή του Λεωνίδα: *«Το μεγαλύτερο μέρος του ΟΧΙ ήθελε να δώσει ένα διαπραγματευτικό όπλο στον Τσίπρα. Κανένας δεν ψήφισε όμως για την πλήρη συνθηκολόγηση».* Οι απόψεις των συνδικαλιστών σχετικά με το αν φοβήθηκαν οι εργαζόμενοι την έξοδο από την ευρωζώνη ποικίλουν. Από το αίσθημα επικείμενης *«καταστροφής»* για τα νοσοκομεία που θα έμεναν χωρίς προμήθειες (Προκόπης) και *«πανικού»* στους τραπεζικούς (Φωτεινή) έως το αίσθημα αδιαφορίας για το αν θα μείνουμε τελικά στην Ευρωζώνη (Λευτέρης, Δημήτρης, Ισμήνη, Οδυσσέας) μεσολαβεί το μεγαλύτερο μέρος των απόψεων που μιλούν για το *«φόβο»* που γεννούσε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. *«Κλονίστηκε η άποψη για την ΕΕ, αλλά οι περισσότεροι φοβούνται την έξοδο από το ευρώ»* (Φραγκίσκος). *«Φοβήθηκαν και από την τρομοκρατία των ΜΜΕ»* (Γιάννης). *«Δεν ήταν τόσο αρνητικοί με την έξοδο, αλλά υπήρχε φόβος»* (Γεωργία). *«Οι εργοδότες τρομοκρατούσαν τους εργαζομένους τους την εποχή του δημοψηφίσματος. Και αυτοί από τη μια τσαντίζονταν από την άλλη φοβόντουσαν»* (Αντρέας). *«Η ΟΤΟΕ συντάχθηκε με το ΝΑΙ, η τάση στους εργαζομένους ήταν ΟΧΙ. Η οργή είχε επικρατήσει του φόβου. Μετά επικράτησε πάλι ο φόβος»* (Νάσος). Από τη μια *«ο εγκλωβισμός στο υπάρχον»*, από την άλλη *«ο φόβος για το άγνωστο»* (Νίκος). *«Αυθόρμητα έλεγαν πολλοί να φύγουμε, ύστερα από συζήτηση όμως το ξανασκέφτονταν»* (Παύλος). *«Υπήρχε αγανάκτηση για την ΕΕ, αλλά βρίζανε εκ του ασφαλούς, ξέρανε ότι δε θα βγούμε»* (Χριστόφορος). *«Φόβος και απογοήτευση οδηγούσε κάποιους να λένε ''έξω'' και όχι ώριμη σκέψη. Ανάλογα με τα προσωπικά βιώματα και επιδιώξεις φυσικά. Άλλο άνεργος, άλλος εργαζόμενος σε παραγωγική δουλειά»* (Στέφανος). *«Όποιος δεν έχει να χάσει τίποτα, δεν τον αφορούσε. Όποιος όμως είχα να χάσει, φοβήθηκε»* (Φωτεινή).

Δεν ήταν όμως μόνο το συναίσθημα του φόβου που απέτρεπε την πλειοψηφία από το να στηρίξει τη στρατηγική της εξόδου από την Ευρωζώνη, ήταν και ορθολογικές κρίσεις σχετικά με το κατά πόσον είναι επωφελές ή εφικτό αυτή τη στιγμή. Ο προβληματισμός δε αυτός αφορούσε a priori τους προερχόμενους από τη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ, αλλά απασχολούσε πολύ και τους αριστερούς όλων των αποχρώσεων.Εκφραζόταν από υποστηρικτές του ΣΥΡΙΖΑ:

- *«Μεγαλύτερο πλήγμα η έξοδος από την παραμονή στην ΕΕ» (Μαρία). «Το καλοκαίρι ηττήθηκαν όλες οι ρεαλιστικές εκδοχές αλλαγής της κατάστασης» (Βαγγέλης). «Χρειάζονταν πολλές προϋποθέσεις, αν αποτύγχανε θα το πλήρωναν πολλές μελλοντικές γενιές. Σε καιρό παγκοσμιοποίησης δεν μπορείς να το κάνεις μόνος σου. Δεν έχουμε τις υλικές προϋποθέσεις»* (Λουκάς).

Αφορούσε το χώρο της ΑΝΤΑΡΣΥΑ:

- *«Το ΟΧΙ εξέφραζε στοιχειωδώς κάτι, αλλά ήταν ανολοκλήρωτο» (Περικλής). «Δεν είναι σαφές στον κόσμο τι σημαίνει η έξοδος από την ΕΕ, δεν υπάρχουν πειστικές απαντήσεις σχετικά με την επόμενη μέρα, υπάρχει ευθύνη της αριστεράς και των συνδικάτων» (Λευτέρης). «Η αριστερά δεν εξήγησε με σαφήνεια τι σημαίνει η έξοδος από την ΕΕ και πως θα αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της κοινωνίας»* (Ιάσονας).

Αφορούσε το ΚΚΕ:

- *«Δε φτάνει μόνο η έξοδος απ' την ΕΕ, σημασία έχει και ποια πολιτική θα ακολουθήσεις» (Νέστορας). «Είμαστε επίσης κάθετα αντίθετοι, και δεν είναι αντίφαση αυτό, με το να φύγει η Ελλάδα από το ευρώ αυτή τη στιγμή και να επιστρέψει σε ένα εθνικό νόμισμα. Διότι ξεκάθαρα λέμε στον ελληνικό λαό σε όλους τους τόνους ότι αυτή τη στιγμή έτσι όπως είναι η κατάσταση, με αυτούς τους συσχετισμούς δυνάμεων, όντας στο καπιταλιστικό σύστημα, όντας στην ΕΕ, όντας στην εξουσία που την έχουν συγκεκριμένοι, εάν πας σε δραχμή ή σε ένα άλλο νόμισμα όπως κι αν ονομαστεί αυτό, η κρατική χρεοκοπία και οι επιπτώσεις στο λαό μας θα είναι εξίσου μεγάλες όπως και με τη συμφωνία - μνημόνιο που υπογράφεται τώρα»* (Δημήτρης Κουτσούμπας).

Αφορούσε τους αναρχοσυνδικαλιστές:

- *«Δεν ήταν έτοιμοι για κάτι τέτοιο, αλλά δεν ξέρεις στο μέλλον. Φάνηκε πάντως ότι ένας κόσμος έβλεπε το ενδεχόμενο αυτό. Πάντως είμασταν απροετοίμαστοι»* (Σωκράτης).

Από ότι φαίνεται στο εσωτερικό του επίσημου συνδικαλιστικού κινήματος δεν υπήρχε δυναμική για μια εναλλακτική πορεία εκτός Ευρωζώνης και ΕΕ και αυτό αποτυπώθηκε και στις εκλογές του Σεπτεμβρίου. Συνδικαλιστές από διάφορες παρατάξεις σημειώνουν ότι πολλοί εργαζόμενοι κατανοούσαν τα αντικειμενικά εμπόδια και αναρωτιούνταν τι άλλο θα μπορούσε να γίνει. Κοινός τόπος, ωστόσο, μεταξύ των συνδικαλιστών είναι και ότι οι προσδοκίες που είχαν γεννηθεί με την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, τον Ιανουάριο του 2015, είχαν σε κρίσιμο βαθμό εξανεμισθεί, υπήρχε πλέον γενικευμένη απογοήτευση, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ επανεξελέγη ως *«το μη χείρον»*. Οι δημόσιοι υπάλληλοι, ανεξάρτητα αν θεωρούν πλέον την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ *«δική τους κυβέρνηση»* ή όχι, είναι σίγουρο πως αφενός ικανοποιήθηκαν από την κατάργηση του προηγούμενου συστήματος αξιολόγησης και το νέο (ενιαίο) μισθολόγιο που δεν περιείχε μειώσεις και αφετέρου απογοητεύθηκαν από τη συνέχιση της ίδιας πολιτικής. Δεν λείπουν και οι συνδικαλιστές (κυρίως αυτοί του ΣΥΡΙΖΑ) που θεωρούν ότι μέρος των εργαζομένων ακόμα προσβλέπει σε θετικές αλλαγές, ενώ δε λείπουν και αυτοί που διαχωρίζουν όσους προσήλθαν στην κάλπη του ΣΥΡΙΖΑ με χαμηλές προσδοκίες (πρώην ψηφοφόροι ΠΑΣΟΚ) και αυτούς που απογοητεύθηκαν πολύ (αριστεροί και απολίτικοι) (Φωτεινή).

Τη ρευστότητα της κοινωνικο-πολιτικής κατάστασης μετά τις εκλογές του Σεπτέμβρη 2015 επιβεβαιώνουν και οι απαντήσεις των συνδικαλιστών σε ερώτηση σχετικά με την κυρίαρχη διαχωριστική γραμμή στην πολιτική ζωή μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015. Οι απαντήσεις μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες, η καθεμιά εκ των οποίων έχει δύο βασικές υποκατηγορίες. Άλλοι θεωρούν ότι το μνημόνιο–αντιμνημόνιο, έστω και αποδυναμωμένο, συνεχίζει να κυριαρχεί στην πολιτική ζωή (Λευτέρης, Γιάννης, Φραγκίσκος, Κώστας), ενώ άλλοι/-ες θεωρούν ότι αυτό μεταβλήθηκε πλέον σε ΕΕ-αντιΕΕ (Νέστορας, Πέτρος, Λευτέρης, Ισμήνη, Νίκος). Άλλοι/-ες θεωρούν ότι οι πολιτικές επιλογές καθορίζονται από το δίπολο Δεξιά ή/και νεοφιλελευθερισμός–σοσιαλδημοκρατία (Σάκης) ή Αριστερά, προοδευτισμός (Λουκάς) ή πολιτική με ταξικά χαρακτηριστικά (Δαμασκηνή), ενώ

άλλοι ότι πρόκειται για *«ταξική αντιπαράθεση»* (Οδυσσέας) μεταξύ κεφαλαίου–εργασίας (Ιάσωνας), *«ταξικός συνδικαλισμός εναντίον κοινωνικού εταιρισμού»* (Νάσος). Υπάρχουν φυσικά και αυτοί που θεωρούν ότι οι διαχωριστικές γραμμές αφορούν πλέον στα στοιχειακά συστατικά της κοινωνικο-πολιτικής ζωής, όπως *«αν έχω ή δεν έχω δουλειά»* (Προκόπης), *«αν μπορούμε να βγούμε από το τούνελ και να ανακάμψουμε»* (Βασίλης) ή *«αν μπορεί να σταματήσει η κατρακύλα, να υπάρξει ασφάλεια»* (Αντρέας). Σε αυτό το πλαίσιο η επιλογή είναι μεταξύ *«αυτών που προσπαθούν ν' αλλάξουν τα πράγματα και αυτών που δεν τους νοιάζει»* (Μαρία), μεταξύ μιας *«σοβαρής ρεαλιστικής πολιτικής από τη μια και μιας δημαγωγικής από την άλλη»* (Μιχάλης). Τέλος, υπάρχουν αυτοί/-ες που θεωρούν ότι δεν υφίστανται πλέον διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις παρατάξεις (Ειρήνη, Φωτεινή, Χριστόφορος) και αυτοί που πιστεύουν ότι οι διαχωριστικές γραμμές βρίσκονται πλέον εντός των κομμάτων (Στέφανος, Θοδωρής).

4. Ανάλυση της συνδικαλιστικής δυναμικής 2010-2015

Φυσικά, δεν κινητοποιήθηκαν ούτε όλοι οι κλάδοι ταυτόχρονα ούτε όλοι οι κλάδοι εξίσου. Η απειλή φαίνεται πως ήταν η βασική κινητήρια δύναμη των κινητοποιήσεων, γι αυτό και κάποιοι κλάδοι κινητοποιούνταν ή κινητοποιούνταν περισσότερο ακριβώς όταν εγείρονταν κλαδικά ζητήματα. Για παράδειγμα, αν και οι εργαζόμενοι στη ΔΕΗ και στα λιμάνια είχαν γενικά μια υποτονική δραστηριότητα μέχρι το 2014, μόλις ανακοινώθηκε το πρόγραμμα των ιδιωτικοποιήσεων που τους αφορούσε, σημειώθηκε άνοδος των κινητοποιήσεων στους αντίστοιχους κλάδους. Οι πρωταθλητές των κινητοποιήσεων ήταν όμως άλλοι. Μιλάμε για τους εργαζομένους στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) όσον αφορά τον ιδιωτικό τομέα και για τους εργαζομένους στον τομέα της Υγείας όσον αφορά τον δημόσιο. Οι μεν πλήττονταν θανάσιμα από την πτώση της διαφημιστικής δαπάνης και της αδυναμίας των ιδιοκτητών των ΜΜΕ να συνάψουν νέα δάνεια με τις τράπεζες, με αποτέλεσμα να απολυθούν αθροιστικά οι μισοί εργαζόμενοι στα ΜΜΕ μέσα σε μια πενταετία, να μειωθεί ο μέσος μισθός επίσης κατά 50% και να επικρατήσουν οι ατομικές συμβάσεις. Οι δε πλήττονταν σημαντικά από τις μνημονιακές περικοπές τόσο άμεσα όσο και έμμεσα, καθώς η υποχρηματοδότηση των δημόσιων μονάδων υγείας αποδιοργάνωσε το δημόσιο σύστημα υγείας και το έφτασε στα όριά του. Τη σημασία της απειλής για την πρόκληση κινητοποιήσεων επιβεβαιώνει άλλωστε και μια πληθώρα περιπτώσεων όπου «όταν ετέθη ζήτημα ζωής ή θανάτου» (Άγγελος), οι εργαζόμενοι χωρίς σχεδόν καμία εξαίρεση κινητοποιήθηκαν να σώσουν ότι μπορούσαν.

Από την άλλη, υποτονική ήταν η δραστηριότητα σε κλάδους που δεν αντιμετώπισαν έντονα οικονομικά προβλήματα και όπου κατ' επέκταση οι επιχειρήσεις δεν προέβησαν σε μαζικές απολύσεις ή μεγάλες μειώσεις μισθών. Τέτοιες περιπτώσεις είναι η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, τα σουπερμάρκετ, ο ΟΤΕ και οι τράπεζες. Αν και μαζικοί κλάδοι με συγκεντρωμένο ανθρώπινο δυναμικό, παρουσίασαν μάλλον μικρή απεργιακή δραστηριότητα, ακριβώς γιατί οι εργαζόμενοι σε αυτούς τους κλάδους ένοιωθαν πιο προστατευμένοι και

λιγότερο απειλούμενοι από τους συναδέλφους τους στους περισσότερους άλλους κλάδους. Οι τραπεζοϋπάλληλοι και οι εργαζόμενοι στον ΟΤΕ, πρωταγωνιστές παλαιότερων κυμάτων διαμαρτυρίας, αυτή τη φορά δεν έπαιξαν το ρόλο της πρωτοπορίας. Οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία τροφίμων και ποτών, μιας και *«ο Έλληνας τρώει, πίνει και ντύνεται»* (Σέργιος), εξακολούθησαν να δουλεύουν σε ανθηρές επιχειρήσεις (αν και αυτό δεν εμπόδισε την Coca-Cola να κλείσει ή να μεταφέρει κάποια από τα εργοστάσιά της με οδυνηρό αντίκτυπο στους εργαζόμενους των εν λόγω παραγωγικών μονάδων, οι οποίοι ξεκίνησαν καμπάνια για μποϋκοτάζ).

Η παραπάνω παρατήρηση είναι σημαντική, γιατί γενικά όπου η παραγωγή είναι *«εργοστασιακού τύπου»* τόσο οι οργανωτικοί πόροι όσο και η ταξική-συνδικαλιστική συνείδηση είναι πιο ανεπτυγμένα. Γι αυτό ακριβώς το λόγο οι εργάτες σε έργα υποδομής παρουσίασαν μεγαλύτερη απεργιακή δραστηριότητα από τους εργάτες σε εργοστάσια παραγωγής προϊόντων και οι τελευταίοι με τη σειρά τους κινητοποιήθηκαν περισσότερο από τους ιδιωτικούς υπαλλήλους στον τομέα των υπηρεσιών. Εκτός όμως από τις απειλές, τους συσσωρευμένους οργανωτικούς πόρους και την ταξική-συνδικαλιστική συνείδηση, ο πλέον επιδραστικός παράγοντας στη δυνατότητα των εργαζομένων να κινητοποιηθούν είναι η δομή των πολιτικών ευκαιριών, ήτοι η μονιμότητα και η ασφάλεια της εργασίας τους. Γι αυτό οι εργαζόμενοι στο δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα κινητοποιήθηκαν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους συναδέλφους τους στον ιδιωτικό. Ειδικά, ορισμένοι κλάδοι όπου συμπίπτει η εργασιακή ασφάλεια (πολιτική ευκαιρία), τα έντονα προβλήματα (απειλή), η μαζικότητα (οργανωτικοί πόροι) και το έντονο εργατοτεχνικό στοιχείο (που προωθεί την ταξική-συνδικαλιστική συνείδηση), όπως για παράδειγμα ο χώρος των ΟΤΑ και των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς, αναδείχθηκαν σε βασικούς κινηματικούς δρώντες κατά την περίοδο της αντιμνημονιακής καμπάνιας.

Εκτός όμως από τις μεγαλύτερες απειλές και ευκαιρίες, τους συσσωρευμένους οργανωτικούς πόρους και την εργατική συνείδηση και ταυτότητα, τον καμβά των ευνοϊκών παραγόντων που έπαιξαν ρόλο στις εργατικές κινητοποιήσεις καθ' όλη την περίοδο της αντιμνημονιακής εκστρατείας συμπληρώνει η μαχητική ηγεσία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας ηγεσίας μπορεί να θεωρηθεί η ηγεσία του συνδικάτου εργαζομένων της Χαλυβουργίας (Bithymitris 2016), που έφερε εις πέρας τη μεγαλύτερη απεργία από την εποχή του εργοστασιακού συνδικαλισμού των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης. Σημαντικό ρόλο έπαιξε βέβαια σε κάποιες περιπτώσεις (ΕΡΤ, καθαρίστριες Υπ. Οικονομικών) η αλληλεγγύη πολιτικών, συνδικαλιστικών και κοινωνικών φορέων, καθώς και η συμπαράσταση του απλού κόσμου.

Σε κάθε περίπτωση πάντως οι αιτίες της αδυναμίας του συνδικαλιστικού κινήματος, τόσο συγκαιρινές όσο και ιστορικές, είναι και πολλές και αλληλεξαρτώμενες. Πρόκειται στην πραγματικότητα για ένα κουβάρι (Παπανικολόπουλος, υπό δημοσίευση). Προκειμένου να ερμηνευθεί η σταδιακή απομείωση της κινηματικής δυναμικής κατά την περίοδο της εφαρμογής των Μνημονίων, εντοπίσαμε μία σειρά από αλληλεξαρτώμενες μεταβλητές που είναι

σε θέση να μεταβάλουν, τόσο αυτόνομα όσο και σε συνδυασμό, την κινηματική δυναμική. Τα μνημονιακά μέτρα και ρυθμίσεις μείωσαν τους οικονομικούς πόρους και τις πολιτικές ευκαιρίες που είχαν στη διάθεσή τους οι εργαζόμενοι, ενώ μέσω της διόγκωσης της ανεργίας έσπειραν το φόβο στις τάξεις τους. Οι εξελίξεις αυτές είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην εν εξελίξει αντιμνημονιακή εκστρατεία, η οποία είχε προοδευτικά να αντιμετωπίσει τους αλληλοτροφοδοτούμενους αποσυσπειρωτικούς μηχανισμούς της εξάντλησης, της ρουτινοποίησης της απεργίας και των ερμηνευτικών σχημάτων, καθώς και την κρατική καταστολή. Η καμπάνια επιβαρυμένη ούτως ή άλλως από τα κληρονομημένα ελλείμματα ηγεσίας, συντονισμού και οργανωτικής πυκνότητας οδηγούνταν σταδιακά σε αποτυχία. Οι πολιτικές ευκαιρίες για θετική έκβαση της καμπάνιας εκμηδενίζονταν, γεγονός που έσπερνε την απογοήτευση και οδηγούσε σιγά σιγά στη μετάθεση των ελπίδων στο εκλογικό επίπεδο και την ανάθεση στο ΣΥΡΙΖΑ. Το γράφημα 1 του Παραρτήματος αποτυπώνει αυτή την κατιούσα δυναμική.

Ομοίως, έγινε προσπάθεια να αναλυθούν οι λεγόμενες «χρόνιες παθογένειες» του ελληνικού συνδικαλισμού που σαφώς είχαν a priori υπονομεύσει τη δυνατότητα επιτυχίας του μακροχρόνιου αγώνα των συνδικάτων εναντίον της επιβολής των Μνημονίων. Το ερευνητικό αυτό εγχείρημα είναι μια πραγματική πρόκληση για τη σύγχρονη κινηματική θεωρία, μια πραγματική σπουδή στην αποκρυπτογράφηση πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, στην κατανόηση ενός *«φαύλου κύκλου».* Παράγοντες που άπτονται της οικονομίας (νεοφιλελευθερισμός, οικονομική ανάπτυξη, κυριαρχία των μικρών επιχειρήσεων), της πολιτικής (κυριαρχία των κομμάτων επί της κοινωνίας των πολιτών, πολιτικές ευκαιρίες που προσδιορίζονταν από το Ν.1264/82 που προώθησε τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος, αλλά περιόρισε το πεδίο παρέμβασης στις μεγάλες επιχειρήσεις), της κουλτούρας (απενεργοποίηση των εργατικών ταυτοτήτων, εξατομίκευση, ανάθεση, συντεχνιασμός και έλλειψη αλληλεγγύης, *«σύνδρομο του τζαμπατζή»*-free riding), καθώς επίσης και ενδογενείς οργανωτικοί παράγοντες (απομαζικοποίηση των συνδικάτων, οργανωτικός κατακερματισμός, έλλειμμα συντονισμού) αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και τροφοδοτούν άμεσα ή έμμεσα μια σειρά από αλληλοτροφοδοτούμενες διαδικασίες (παραταξιοποίηση, δημιουργία εσωτερικών διαχωριστικών γραμμών, πελατειακές σχέσεις, ενσωμάτωση, θεσμοποίηση, γραφειοκρατικοποίηση, επαγγελματοποίηση, ρουτινοποίηση ερμηνευτικών και αξιακών σχημάτων) με τελικό απότοκο τη μείωση της συγκρουσιακότητας και την απομάκρυνση των εργαζομένων από το συνδικαλισμό. Η αργόσυρτη και χαοτική αυτή διαδικασία οργανωτικής αποδυνάμωσης αποτυπώνεται στο γράφημα 2 του Παραρτήματος.

Ίσως οι παραπάνω παρατηρήσεις να μας βοηθούν να απαντήσουμε στο ερώτημα που ευλόγως θέτει ο Δημήτρης Κατσορίδας (2015): *«Γιατί μετά από τρία Μνημόνια, δεν έχουμε ακόμα κινητοποιήσεις ή κοινωνικές δράσεις μαζικής έκτασης; Γιατί έχουμε ακόμη ύφεση της συλλογικής διαμαρτυρίας;»*.

Συνεντεύξεις

Φάνης, ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ, 16/6/2016

Μανώλης, δημοσιογράφος εκτός ΕΣΗΕΑ, 12/4/2016

Πέτρος, ΑΔΕΔΥ, 18/2/2016

Βασίλης, εργαζόμενος στον Ελεύθερο Τύπο, 16/4/2016

Λευτέρης, ΑΔΕΔΥ, 17/3/2016

Γιάννης, ΑΔΕΔΥ, 19/2/2016

Σωτήρης, ΓΣΕΕ, 6/7/2016

Γεωργία, σωματείο Vodafone, 20/4/2016

Παύλος, Ένωση Λιμενεργατών ΟΛΠ, 4/3/2016

Άρης, συνδικάτο ΟΣΥ, 14/4/2016

Δαμασκηνή, πρώην εργαζόμενη ΕΡΤ, 16/5/2016

Ειρήνη, ΑΔΕΔΥ, 18/2/2016

Δημήτρης, συνδικάτο Μετρό, 14/4/2016

Πάνος, ΟΜΕ-ΟΤΕ, 20/4/2016

Αντρέας, ΟΙΥΕ, 26/4/2016

Σάκης, ΓΣΕΕ, 11/5/2016

Μαρία, σύλλογος Ethnodata, 3/3/2016

Προκόπης, ΟΕΝΓΕ, 20/4/2016

Κώστας, ΑΔΕΔΥ, 19/2/2016

Φωτεινή, ΟΤΟΕ, 26/2/2016

Νέστορας, ΕΚ Πειραιά, 12/4/2016

Ελένη, καθαρίστρια του Υπουργείου Οικονομικών, 11/5/2016

Σωκράτης, σύλλογος υπαλλήλων βιβλίου-χάρτου, 3/3/2016

Ιάσονας, σωματείο εργαζομένων Δήμου Βύρωνα, 13/4/2016

Νίκος, ΠΟΕΔΗΝ, 22/2/2016

Μιχάλης, ΑΔΕΔΥ, 8/3/2016

Θοδωρής, ΟΤΟΕ, 8/3/2016

Άγγελος, ΠΟΕ-ΟΤΑ, 18/4/2016

Βαγγέλης, ΑΔΕΔΥ, 15/2/2016

Χριστόφορος, ΟΜΕ-ΟΤΕ, 5/4/2016

Στέφανος, ΓΣΕΕ, 1/3/2016

Ισμήνη, ΟΕΝΓΕ, 29/2/2016

Λεωνίδας, Ομοσπονδίας Εργαζομένων στις Καπνοβιομηχανίες, 21/3/2016

Λουκάς, Σύλλογος Διοικητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου Αθήνας, 18/2/2016

Νάσος, ΟΤΟΕ, 14/5/2016

Περικλής, ΑνεξάρτητηςΤαξική Κίνηση, 21/3/2016

Σέργιος, Ομοσπονδία Εμφιαλωμένων Ποτών και Τροφίμων, 20/2/2016

Φραγκίσκος, ΠΟΕ-ΟΤΑ, 8/3/2016

Οδυσσέας, σωματείο ΜΑΚΡΟ, 8/3/2016.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Κατσορίδας Δ., *«Κυβέρνηση, διαπραγμάτευση και λαϊκός παράγοντας»,* Η Εφημερίδα των Συντακτών, 20-10-2015.

Παπανικολόπουλος Δ., Ρόγγας Β., Κανελλόπουλος Κ., *«Κατακερματισμός και συνεργασία των κινηματικών δυνάμεων στην Ελλάδα. Συνέχειες και ασυνέχειες τον καιρό της κρίσης»*, ανακοίνωση στο 10ο Συνέδριο της Ελληνικής Πολιτικής Επιστήμης, με τίτλο: Από τη μεταπολίτευση στην κρίση: Όψεις και προοπτικές της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας, Αθήνα, 18-20 Δεκεμβρίου 2014.

Παπανικολόπουλος Δ., *«Η δυναμική του εργατικού κινήματος: από την παλίρροια στην άμπωτη»*, στο Κατσορίδας Δ., Κολλιάς Γ., Λαμπουσάκη Σ., Παπανικολόπουλος Δ., Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά το 2014, Μελέτες, τχ. 45, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Αθήνα 2015.

Παπανικολόπουλος Δ., *«Η ήττα έρχεται από μακριά: συνδικαλιστικές αιτιάσεις και επιστημονικές εξηγήσεις για την απομείωση της κινηματικής δυναμικής κατά την περίοδο εφαρμογής των Μνημονίων»* (υπό δημοσίευση).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Bithymitris, G., *«Union militancy during economic hardship: The strike at the Greek steel company 'Hellenic Halyvourgia'»*, Employee Relations, vol.38, 2016.

Goldstone J., *«Introduction: Bridging institutionalized and noninstitytionalized politics»*, in Goldstone J. (ed.), States, parties and social movements, Cambridge University Press, 2003.

Kriesi H., *«Party systems, electoral systems and social movements»*, EUI Working paper, POLCON, 2015.

Papanikolopoulos D. - Rongas V., *«SYRIZA's electoral success as a movement effect (2010-2015)»*, Greek political science review, forthcoming.

Piven F.F. - Cloward R., Poor people's movements: Why they succeed, how they fail, Vintage Books, 1977.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διάγραμμα 1: συμβάντα διαμαρτυρίας

Πίνακας 1: συμβάντα διαμαρτυρίας

	2011	2012	2013	2014	2015	Σύνολο
Σύνολο συμβάντων	356	409	373	323	256	**1.717**
Δημόσιος τομέας	79	143	150	132	99	**603**
Ευρύτερος δημόσιος τομέας	84	30	58	20	22	**214**
Ιδιωτικός τομέας	217	262	198	179	146	**1.002**

Διάγραμμα 2: συμβάντα διαμαρτυρίας σε ποσοστά

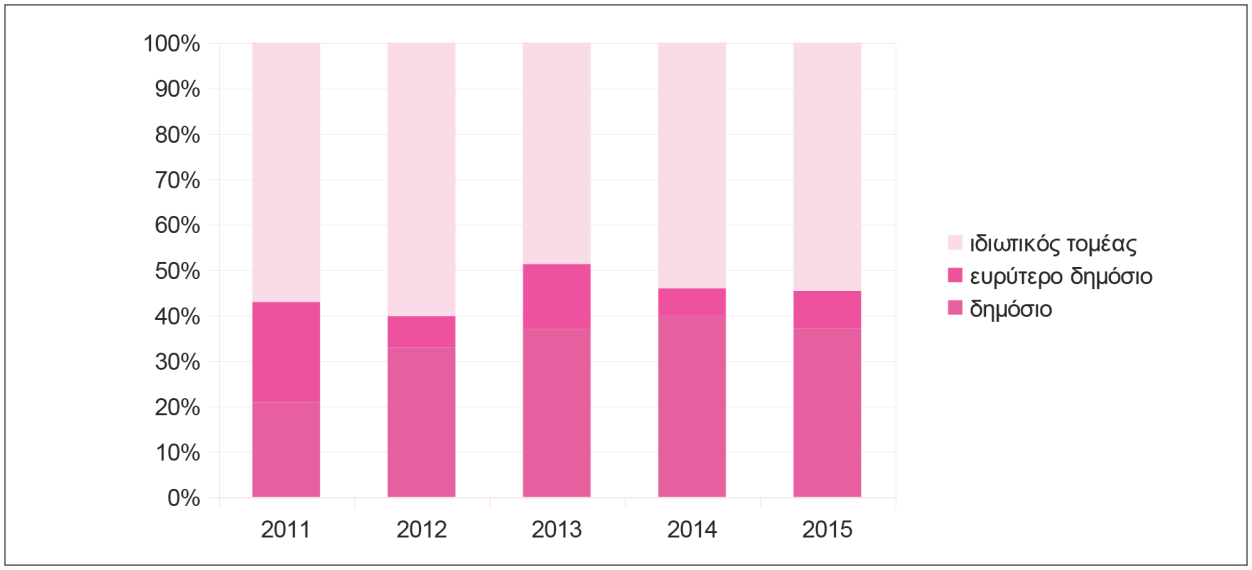

Διάγραμμα 3: μορφές δράσης

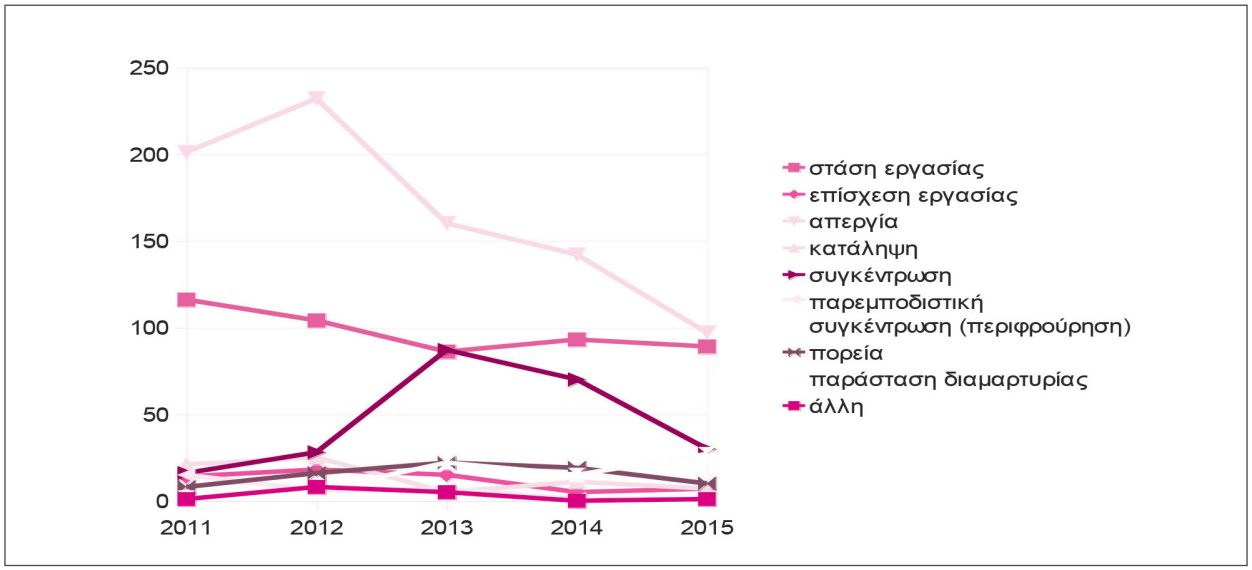

Πίνακας 2: μορφές δράσης

	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
στάση εργασίας	116	104	86	93	89	**488**
επίσχεση εργασίας	14	18	15	5	7	**59**
απεργία	201	232	160	142	97	**832**
κατάληψη	21	25	5	11	7	**69**
συγκέντρωση	16	28	87	70	30	**231**
παρεμποδιστική συγκέντρωση	15	6	7	1	1	**30**
πορεία	8	16	22	19	10	75
παράσταση διαμαρτυρίας	2	6	22	15	27	72
άλλη	1	8	5	0	1	15

Διάγραμμα 4: μορφές δράσης σε ποσοστά

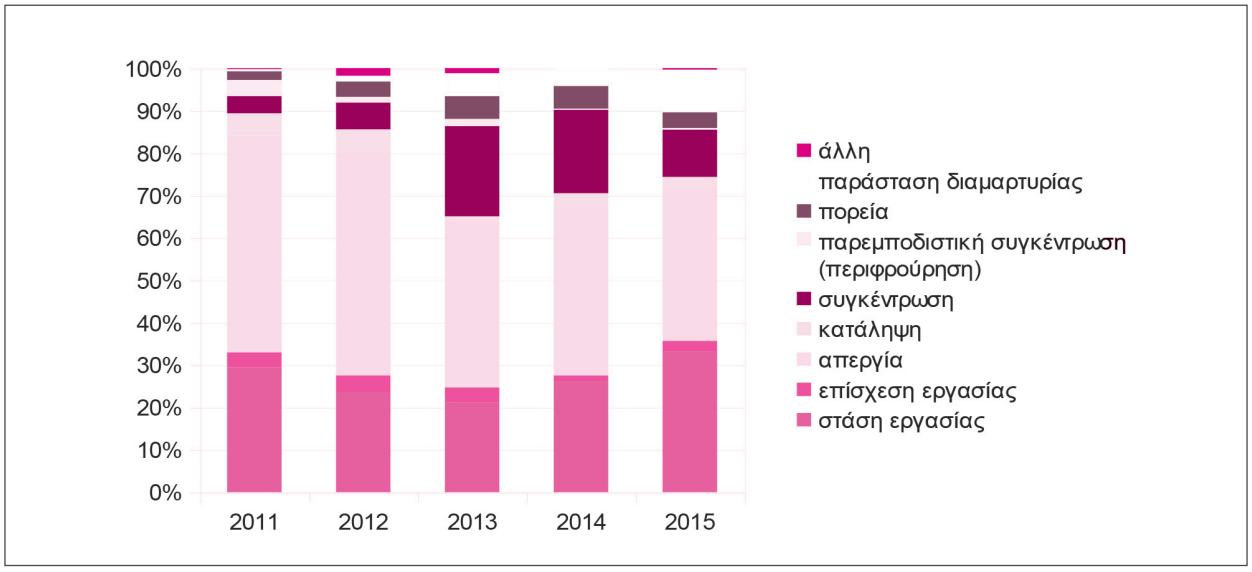

Διάγραμμα 5: διάρκεια κινητοποιήσεων

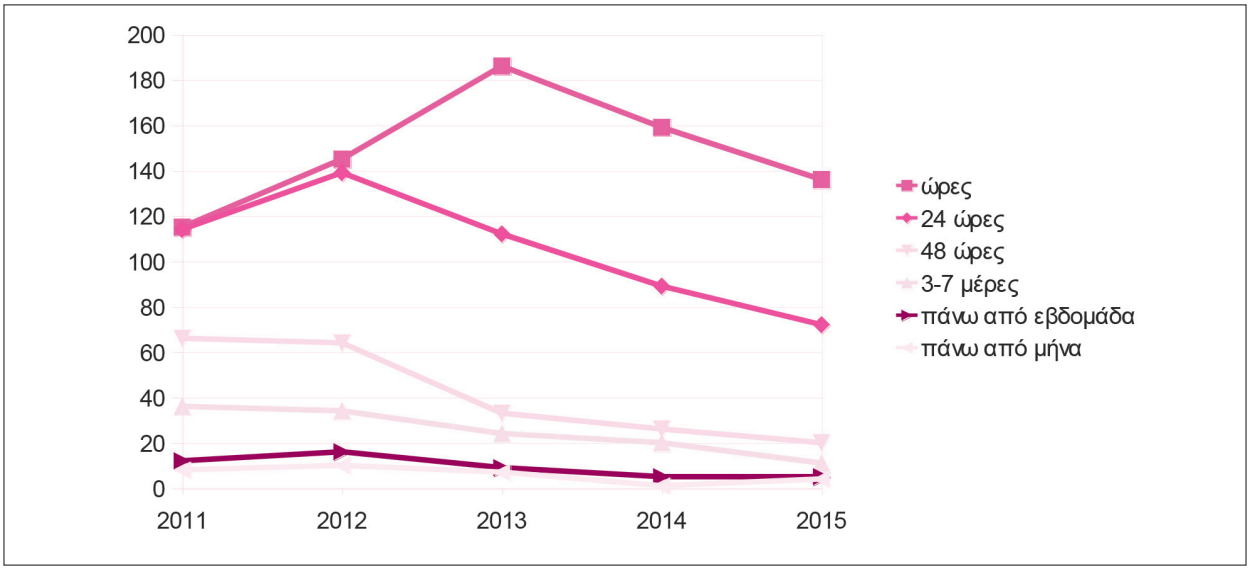

Πίνακας 3: διάρκεια κινητοποιήσεων

	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
ώρες	115	145	186	159	136	**741**
24 ώρες	114	139	112	89	72	**526**
48 ώρες	66	64	33	26	20	**209**
3-7 μέρες	36	34	24	20	11	**125**
πάνω από εβδομάδα	12	16	9	5	5	**47**
πάνω από μήνα	8	10	7	1	4	**30**

Διάγραμμα 6: διάρκεια κινητοποιήσεων σε ποσοστά

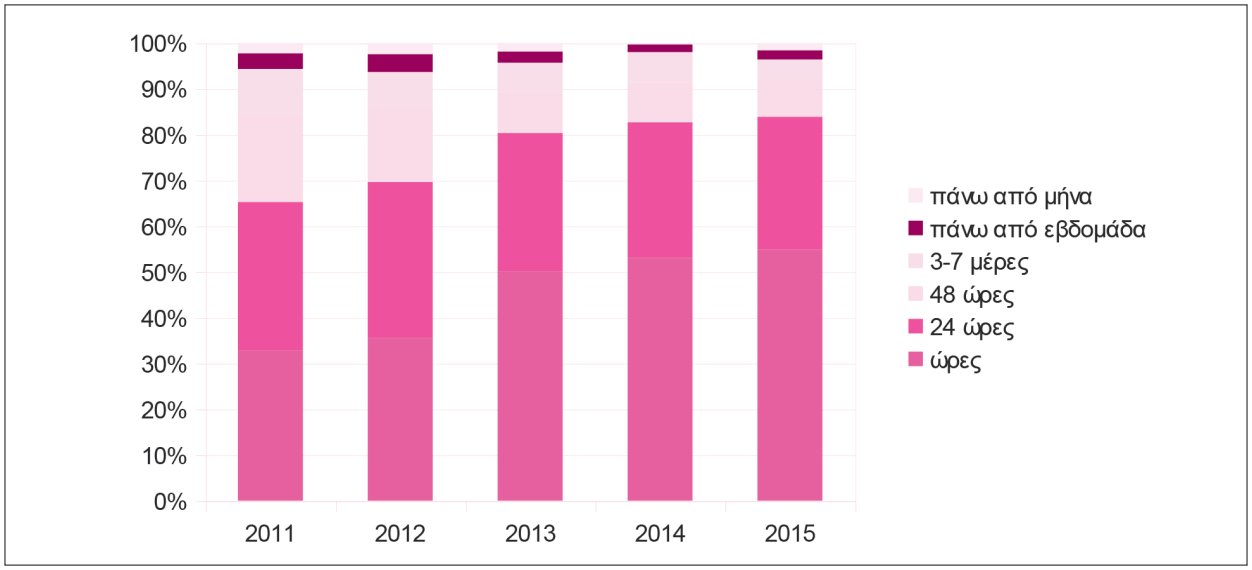

Διάγραμμα 7: διάρκεια κινητοποιήσεων στο δημόσιο τομέα

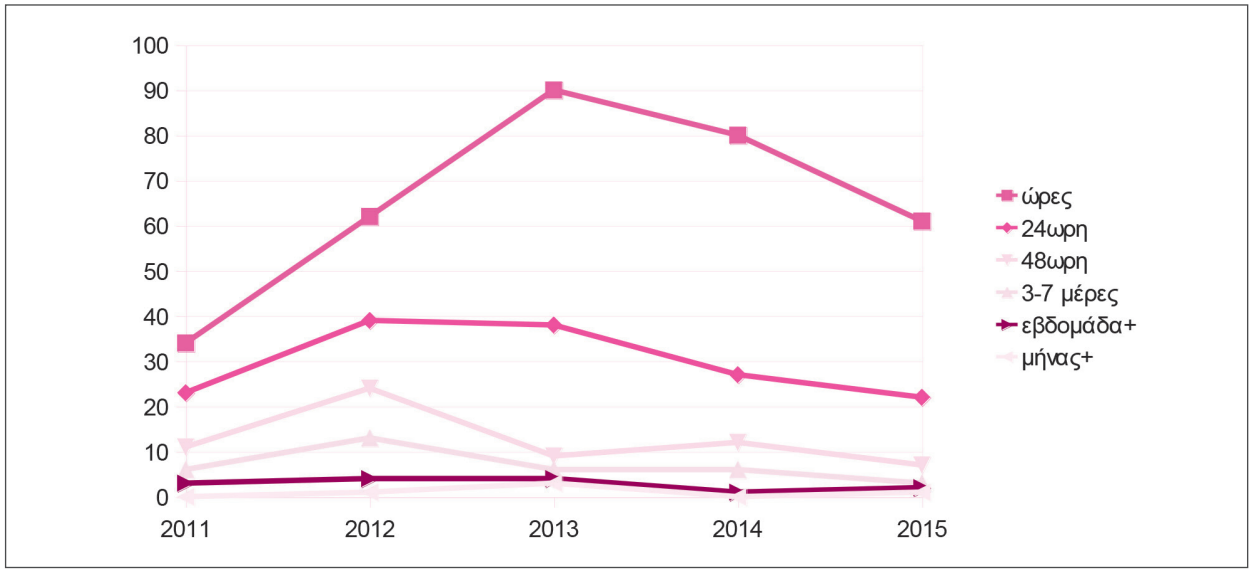

Πίνακας 4: διάρκεια κινητοποιήσεων στο δημόσιο τομέα

δημόσιος τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
ώρες	34	62	90	80	61	**327**
24ωρη	23	39	38	27	22	**149**
48ωρη	11	24	9	12	7	**63**
3-7 μέρες	6	13	6	6	3	**34**
εβδομάδα+	3	4	4	1	2	**14**
μήνας+	0	1	3	0	1	**5**

Διάγραμμα 8: διάρκεια κινητοποιήσεων στο δημόσιο τομέα σε ποσοστά

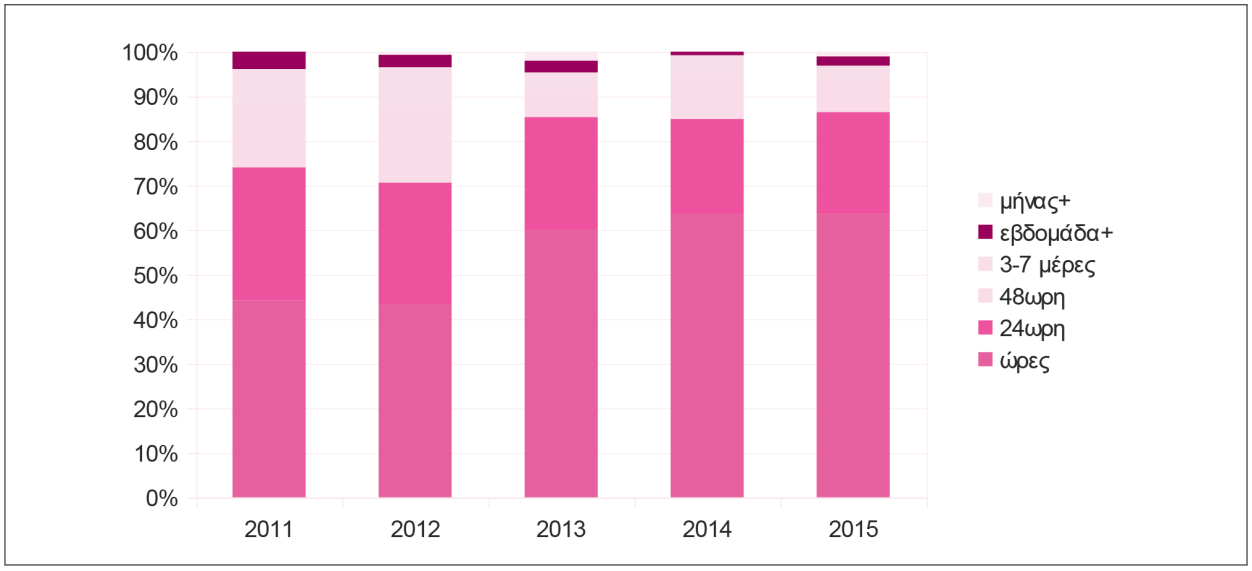

Διάγραμμα 9: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα

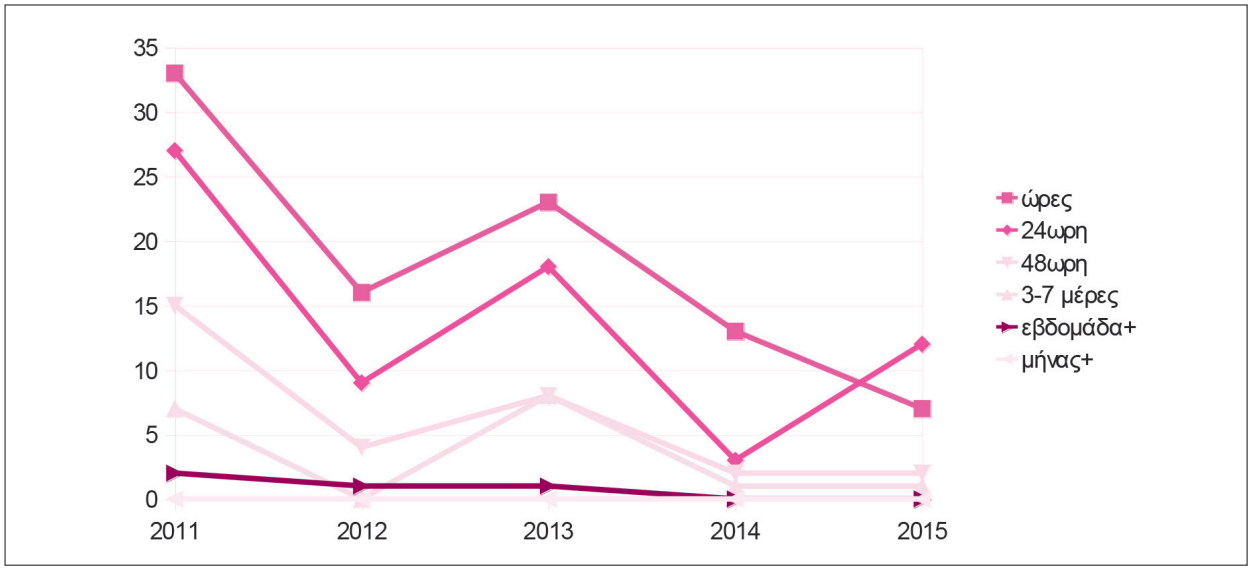

Πίνακας 5: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα

ευρύτερος δημόσιος τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
ώρες	33	16	23	13	7	**92**
24ωρη	27	9	18	3	12	**69**
48ωρη	15	4	8	2	2	**31**
3-7 μέρες	7	0	8	1	1	**18**
εβδομάδα+	2	1	1	0	0	**4**
μήνας+	0	0	0	0	0	**0**

Διάγραμμα 10: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα σε ποσοστά

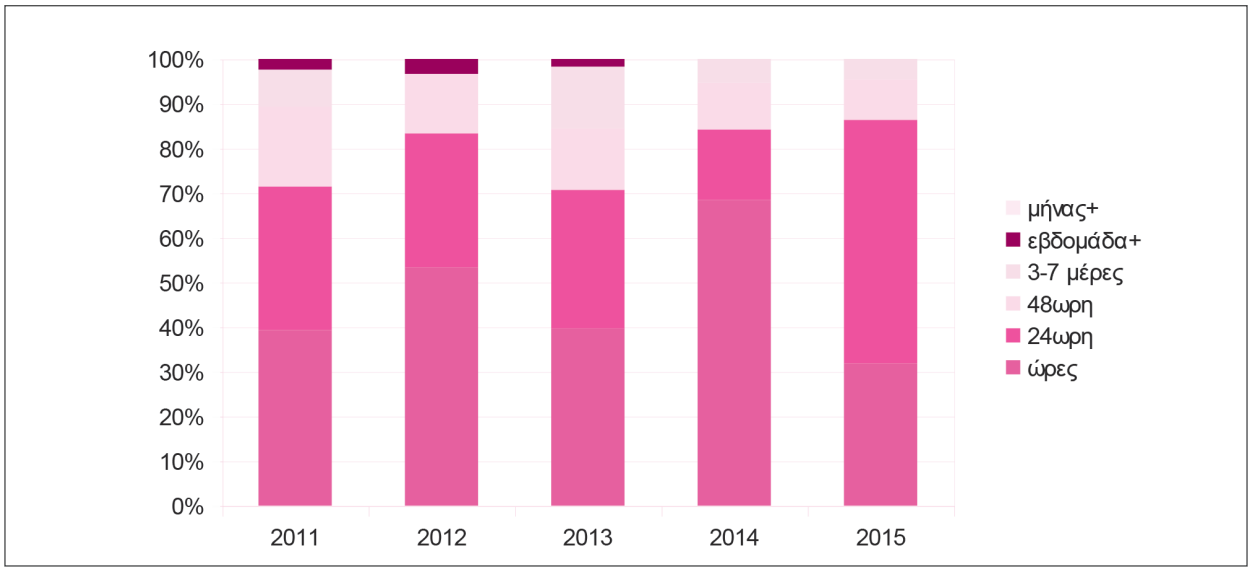

Διάγραμμα 11: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ιδιωτικό τομέα

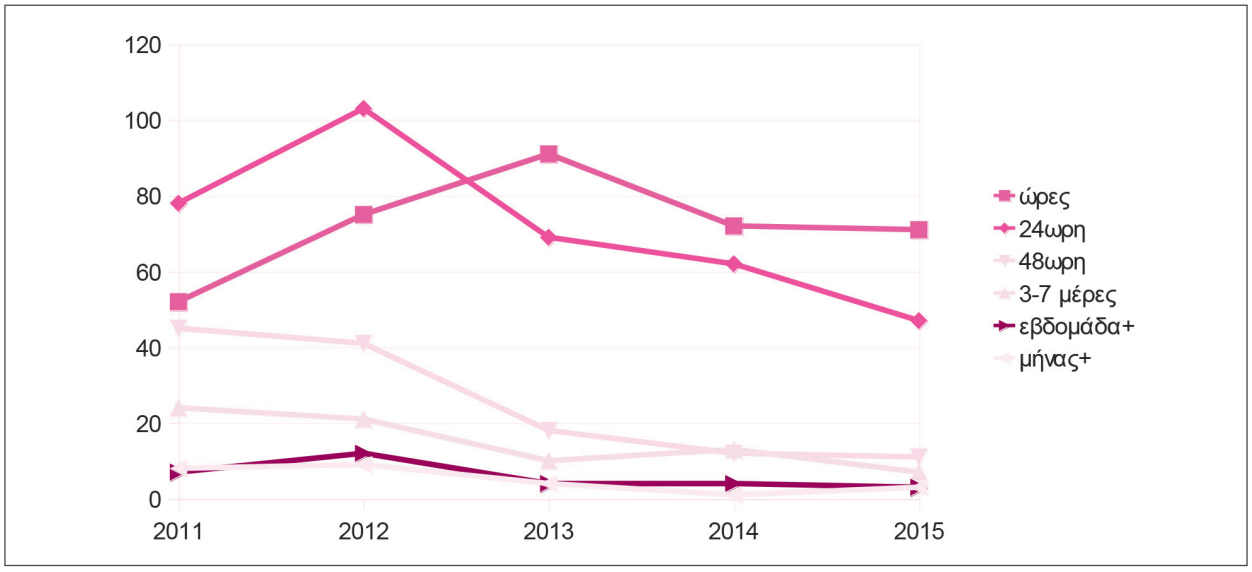

Πίνακας 6: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ιδιωτικό τομέα

ιδιωτικός τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
ώρες	52	75	91	72	71	**361**
24ωρη	78	103	69	62	47	**359**
48ωρη	45	41	18	12	11	**127**
3-7 μέρες	24	21	10	13	7	**75**
εβδομάδα+	7	12	4	4	3	**30**
μήνας+	8	9	4	1	3	**25**

Διάγραμμα 12: διάρκεια κινητοποιήσεων στον ιδιωτικό τομέα σε ποσοστά

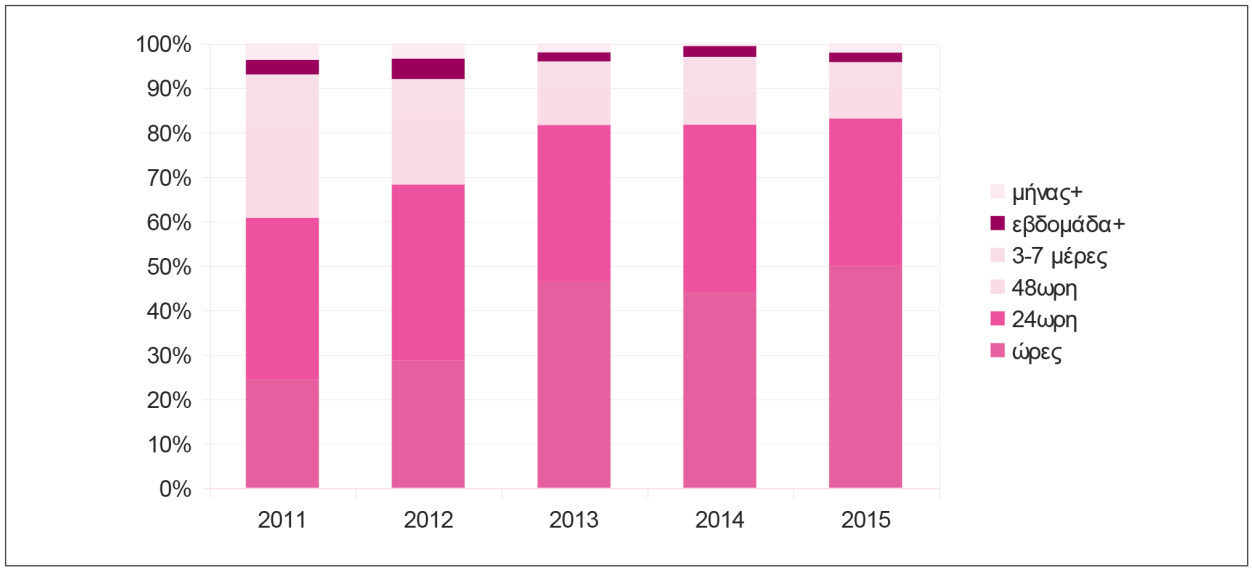

Διάγραμμα 13: μορφές δράσης στο δημόσιο τομέα

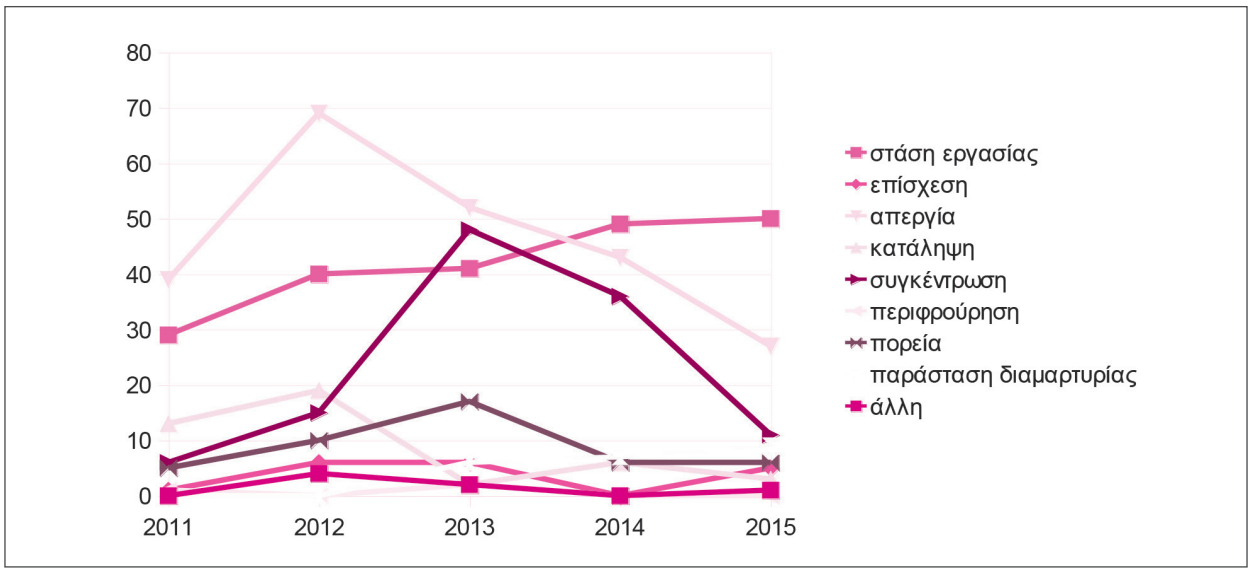

Πίνακας 7: μορφές δράσης στο δημόσιο τομέα

δημόσιος τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
στάση εργασίας	29	40	41	49	50	**209**
επίσχεση	1	6	6	0	5	**18**
απεργία	39	69	52	43	27	**230**
κατάληψη	13	19	2	6	3	**43**
συγκέντρωση	6	15	48	36	11	**116**
περιφρούρηση	1	0	2	0	0	**3**
πορεία	5	10	17	6	6	44
παράσταση διαμαρτυρίας	0	0	6	7	9	22
άλλη	0	4	2	0	1	7

Διάγραμμα 14: μορφές δράσης στο δημόσιο τομέα σε ποσοστά

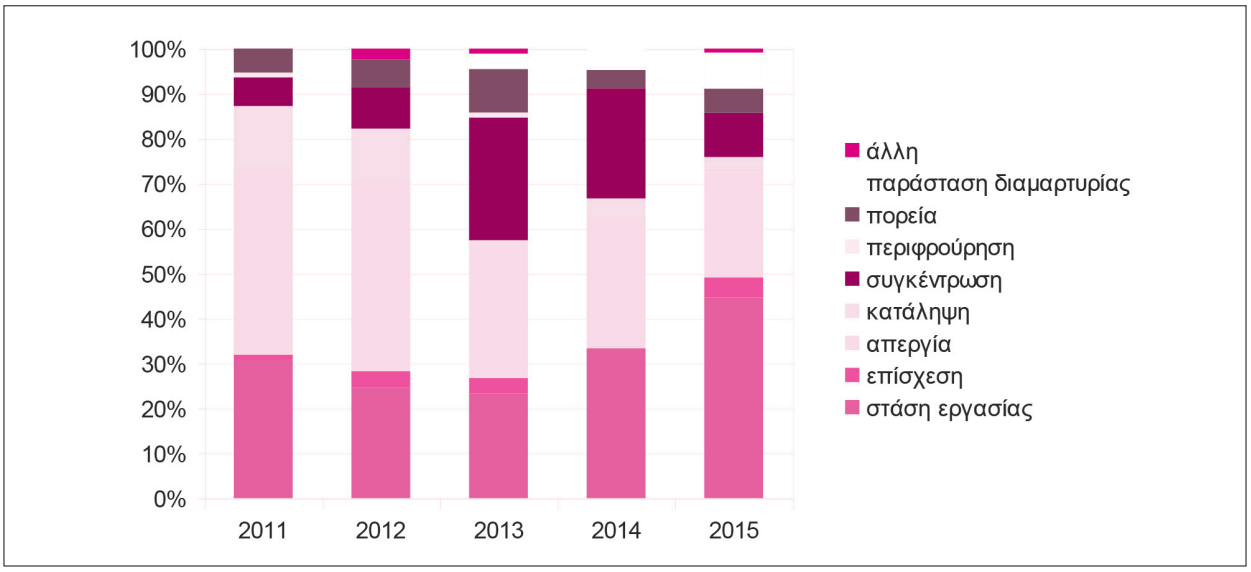

Διάγραμμα 15: μορφές δράσης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα

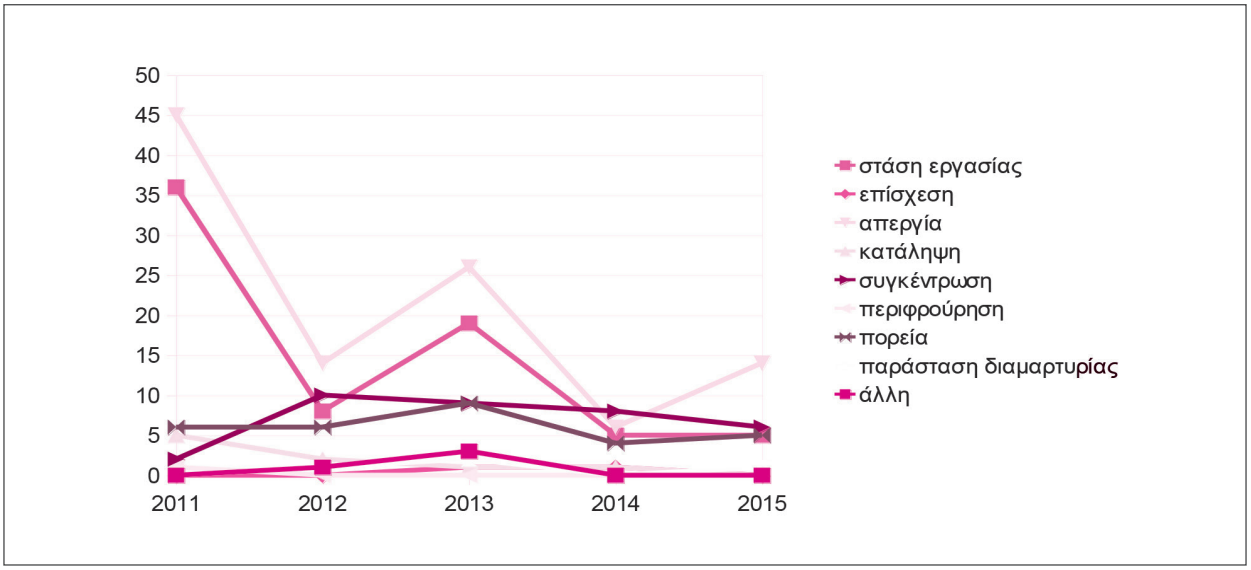

Πίνακας 8: μορφές δράσης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα

ευρύτερος δημόσιος τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
στάση εργασίας	36	8	19	5	5	**73**
επίσχεση	0	0	1	1	0	**2**
απεργία	45	14	26	6	14	**105**
κατάληψη	5	2	1	1	0	**9**
συγκέντρωση	2	10	9	8	6	**35**
περιφρούρηση	1	0	0	0	0	**1**
πορεία	6	6	9	4	5	30
παράσταση διαμαρτυρίας	0	1	2	0	1	4
άλλη	0	1	3	0	0	4

Διάγραμμα 16: μορφές δράσης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα σε ποσοστά

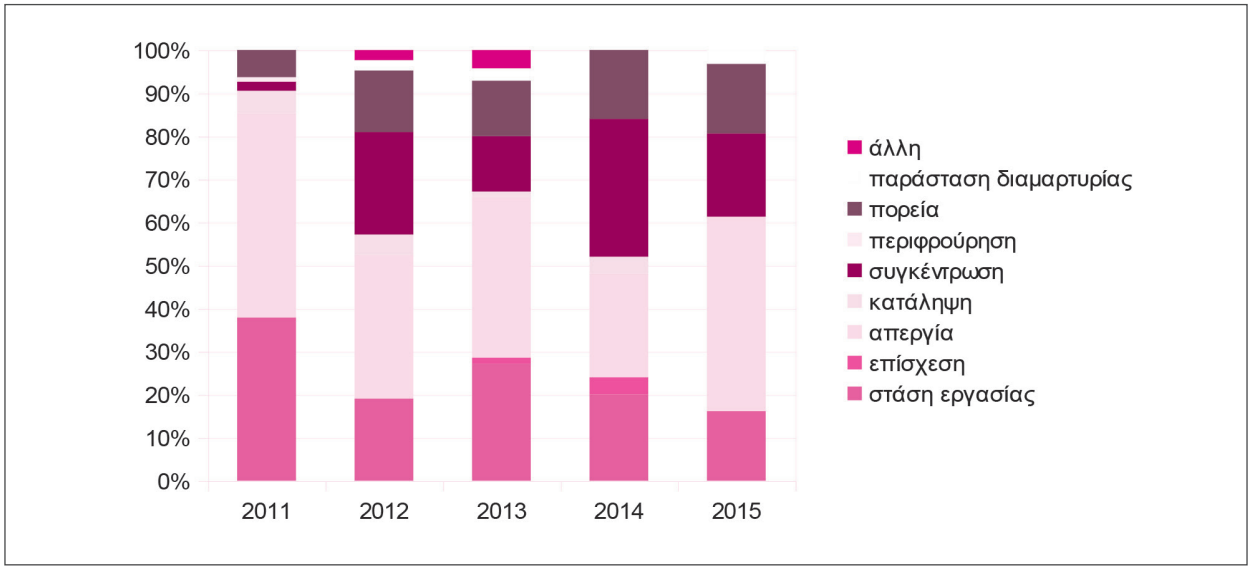

Διάγραμμα 17: μορφές δράσης στον ιδιωτικό τομέα

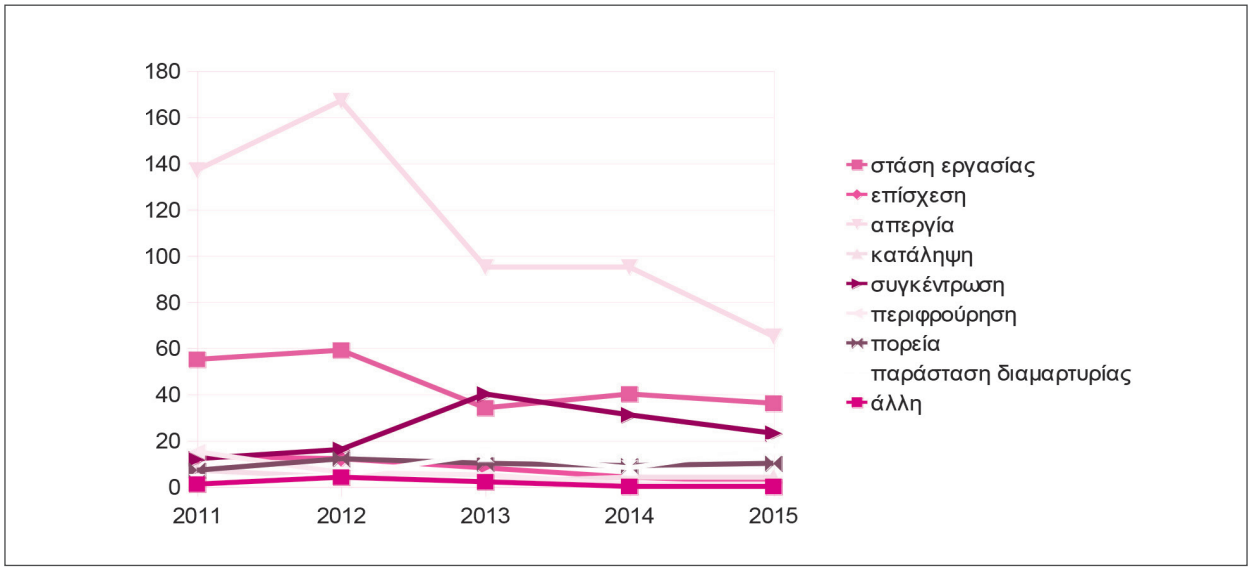

Πίνακας 9: μορφές δράσης στον ιδιωτικό τομέα

ιδιωτικός τομέας	2011	2012	2013	2014	2015	σύνολο
στάση εργασίας	55	59	34	40	36	**224**
επίσχεση	13	12	8	4	2	**39**
απεργία	137	167	95	95	65	**559**
κατάληψη	7	4	2	4	4	**21**
συγκέντρωση	12	16	40	31	23	**122**
περιφρούρηση	15	6	5	1	1	**28**
πορεία	7	12	10	9	10	48
παράσταση διαμαρτυρίας	2	5	14	8	17	46
άλλη	1	4	2	0	0	7

Διάγραμμα 18: μορφές δράσης στον ιδιωτικό τομέα σε ποσοστά

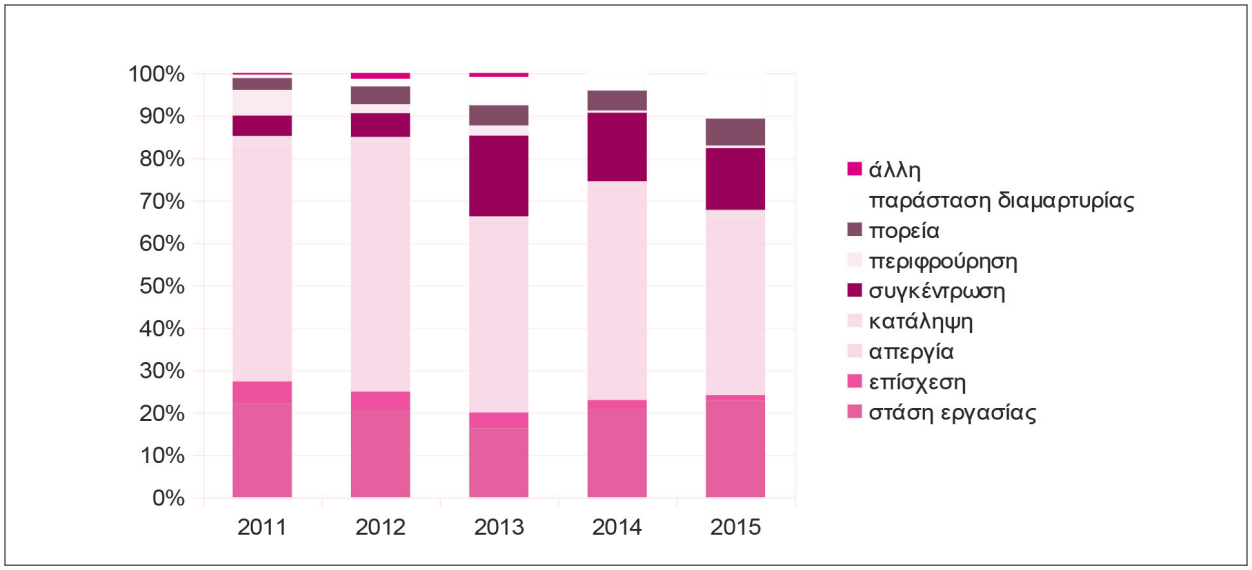

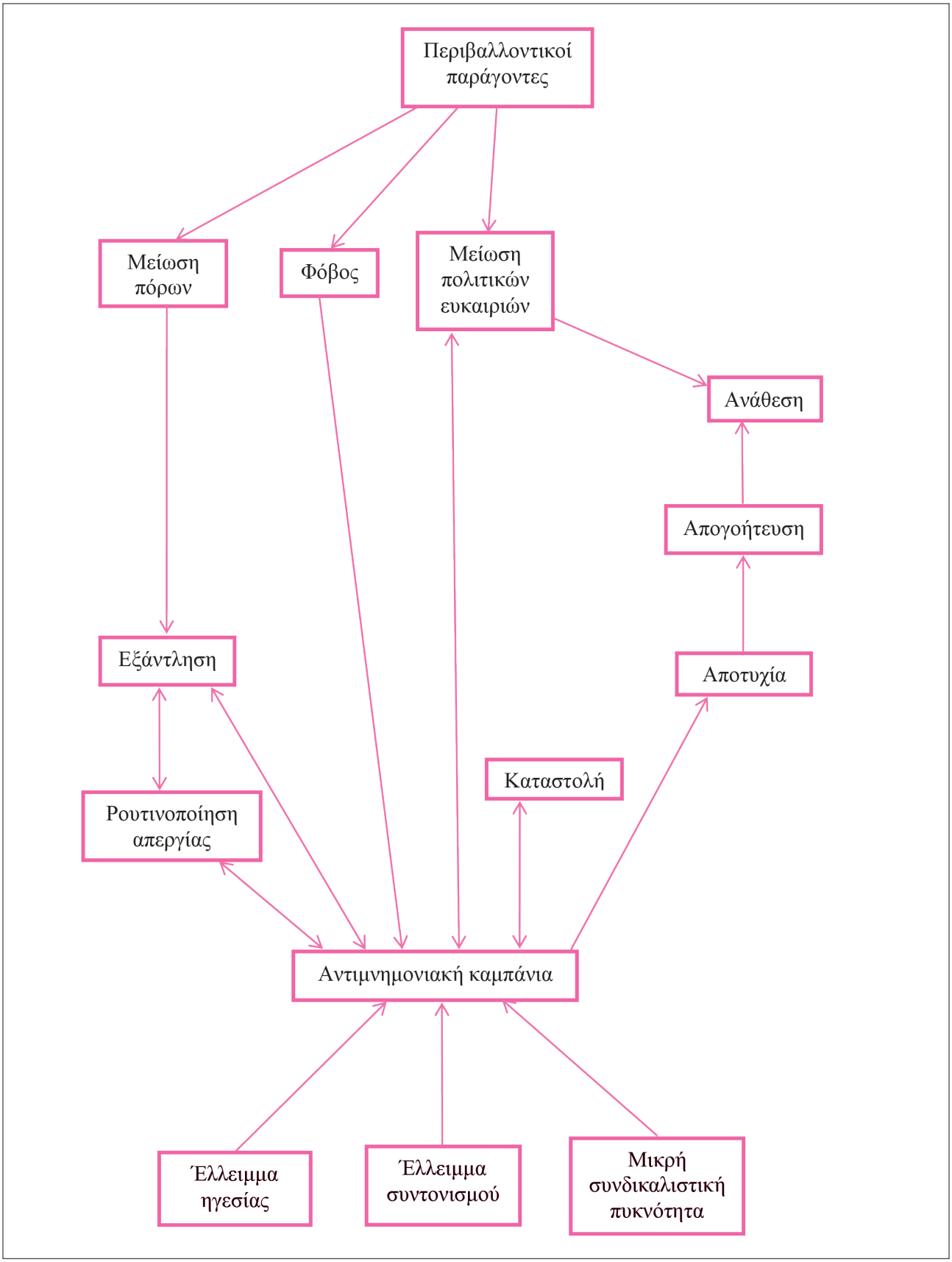
Περιβαλλοντικοί παράγοντες
Μείωση πόρων
Φόβος
Μείωση πολιτικών ευκαιριών
Ανάθεση
Απογοήτευση
Αποτυχία
Εξάντληση
Καταστολή
Ρουτινοποίηση απεργίας
Αντιμνημονιακή καμπάνια
Έλλειμμα ηγεσίας
Έλλειμμα συντονισμού
Μικρή συνδικαλιστική πυκνότητα

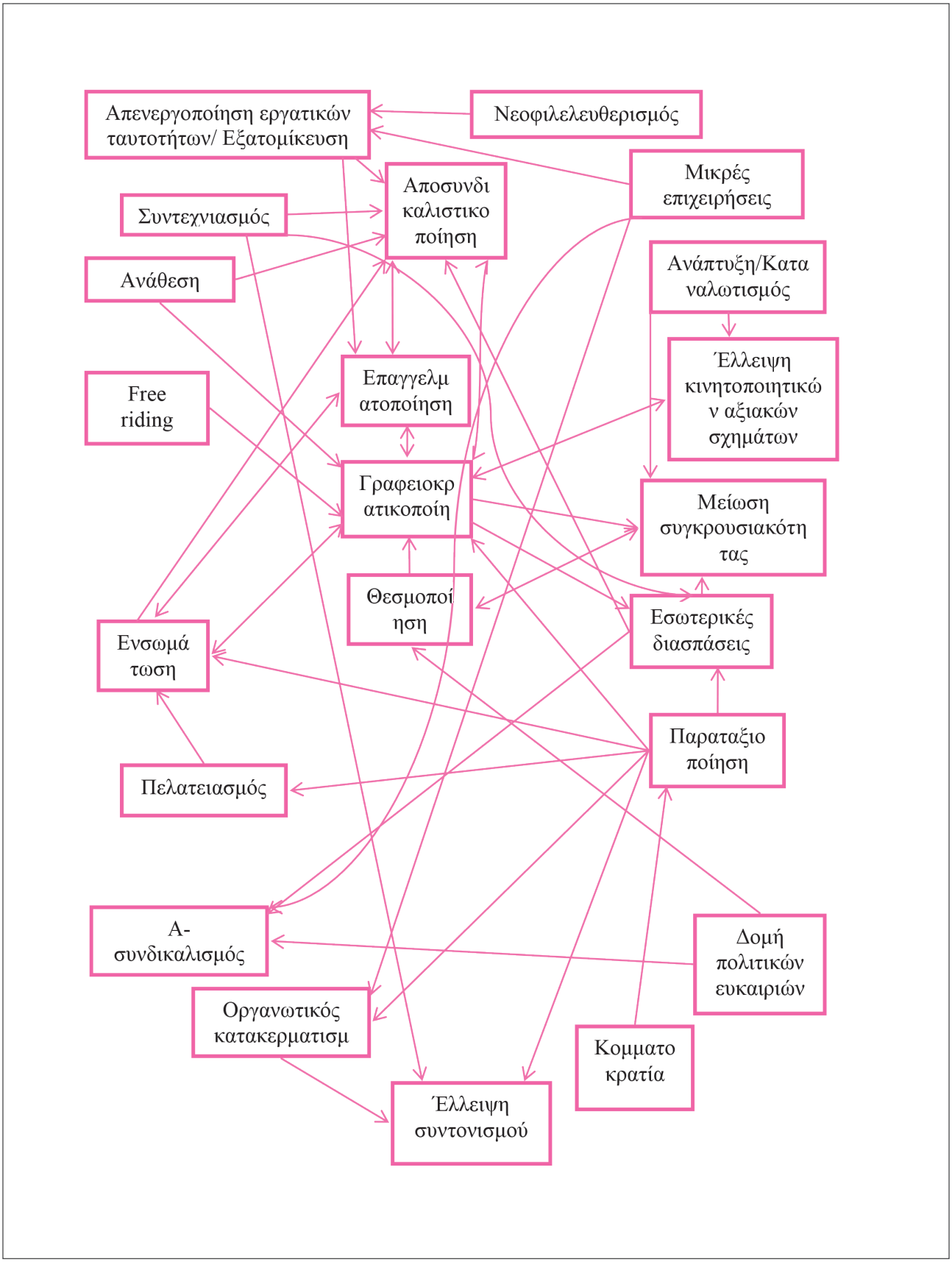
Απενεργοποίηση εργατικών ταυτοτήτων/ Εξατομίκευση
Νεοφιλελευθερισμός
Μικρές επιχειρήσεις
Αποσυνδικαλιστικοποίηση
Συντεχνιασμός
Ανάθεση
Ανάπτυξη/Καταναλωτισμός
Έλλειψη κινητοποιητικών αξιακών σχημάτων
Επαγγελματοποίηση
Free riding
Γραφειοκρατικοποίη
Μείωση συγκρουσιακότητας
Θεσμοποίηση
Εσωτερικές διασπάσεις
Ενσωμάτωση
Παραταξιοποίηση
Πελατειασμός
Α-συνδικαλισμός
Δομή πολιτικών ευκαιριών
Οργανωτικός κατακερματισμ
Κομματοκρατία
Έλλειψη συντονισμού

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

7-8 Νοεμβρίου 2016.

Συμμετοχή του επιστημονικού συνεργάτη του ΙΝΕ–ΓΣΕΕ Χρ. Τριανταφύλλου, σε συνάντηση ομάδας εργασίας του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI) στις Βρυξέλλες, για την προετοιμασία ευρωπαϊκού σεμιναρίου με θέμα «Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση και η επιρροή της στην συλλογική διαπραγμάτευση και στους μισθούς», που θα πραγματοποιηθεί στις Βρυξέλλες τον Μάρτιο 2017.

5 Δεκεμβρίου 2016.

Ο Απόστολος Καψάλης, επιστημονικός συνεργάτης του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, συμμετείχε σε ανοιχτή συζήτηση που διοργανώθηκε στην Αθήνα από την Αγωνιστική Συνεργασία – Ενότητα, του σωματείου ΠΑΣΥΜΗΤΕ που δραστηριοποιείται στον χώρο του Τεχνικού Τομέα στην ΕΡΤ. Το θέμα εισήγησης που παρουσίασε ήταν: «Συνδικάτα και Κοινωνική Ανασυγκρότηση».

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ
Ιουλιανού 24, Τ.Κ. 104 34
Κωδ. 3385